

พรหมชาลสูตรตำนานล้านนา

วิโรจน์ อินทนนท์¹

(วันที่รับ: 3 เม.ย. 2567; วันที่แก้ไขเสร็จ: 5 มิ.ย. 2567; วันที่ตอบรับ: 6 มิ.ย. 2567)

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “พรหมชาลสูตรตำนานล้านนา : การปริวรรต ตรวจสอบชำระ และวิเคราะห์” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปริวรรต ตรวจสอบชำระและวิเคราะห์พรหมชาลสูตรตำนานล้านนา งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาจากเอกสารชั้นต้นคือพรหมชาลสูตรฉบับวัดนาบึง จังหวัดน่าน วัดดวงดี และวัดร่ำเปิง จังหวัดเชียงใหม่ และเอกสารรวมทั้งงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า พรหมชาลสูตรตำนานล้านนา ถูกเขียนขึ้นโดยพระสัทธัมมกิตติ วัดไปฐฐการาม (ช่างลาน) เชียงใหม่ โดยไม่ได้ระบุปีที่เขียนไว้ ต่อมา โปราณจารย์ทางล้านนาได้นำมาคัดลอกเพื่อการศึกษา และเก็บรักษาไว้ตามหอธรรมของวัดต่าง ๆ โครงสร้างของคัมภีร์ประกอบด้วยปณามคาถา เนื้อหาและนิคมนคาถา ในส่วนของเนื้อหานั้นเป็นการนำเอาเนื้อหาในสมุ้งควลิลานี ซึ่งเป็นอรรถกถาที่ขนิทาย ของพระสุตตันตปิฎกมาแปลแบบนิสสัย การปริวรรตได้ใช้เกณฑ์การปริวรรตโดยการเทียบเคียงอักษรล้านนากับภาษาไทย ตามหลักการเทียบอักษรของอุดม รุ่งเรืองศรี ในหนังสือพจนานุกรมล้านนา – ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง การตรวจชำระภาษาบาลี ได้ใช้บาลีที่เป็นหลักสูตรของการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ส่วนที่เป็นภาษาล้านนานั้นได้ใช้พจนานุกรมล้านนา-ไทย ส่วนการวิเคราะห์นั้นได้วิเคราะห์โครงสร้างซึ่งประกอบด้วยปณามคาถา เนื้อหาและนิคมนคาถา และสำนวนการแปลซึ่งเป็นการแปลแบบนิสสัย ทำให้เข้าใจได้ง่าย

คำสำคัญ : พระสูตร พรหมชาลสูตร พรหมชาลสูตรตำนานล้านนา

¹ รองศาสตราจารย์ ดร. อาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Brahmajalasutta in Lan Na version

Viroj Inthanon²

(Received: April 3, 2024; Revised: June 5, 2024; Accepted: June 6, 2024)

Abstract

This article is the part of research on “Brahmajalasutta in Lan Na version : transliteration, edition and analysis” which has the purpose to transliterate, edit and analyse Brahmajalasutta in Lan Na version. This is the qualitative research that study from primary sources that is Brahmajalasutta of Wat Napang, Nan Province, Wat Duangdee and Wat Rampoeng, Chiang Mai Province and another documentary and research concerned.

From the study it was found that Brahmajalasutta in Lan Na version was written by Phra Saddhammakitti of Wat Potthakaram (Chang Lan) Chiang Mai, without specifying the year that was written. Later, Lan Na Poranacariya made copied for study and preserved in the various Dhamma halls of the temples. The structure of manuscript composed of the Panamagathas, contents and Nigamanagathas. For the contents, it was brought the subject - matters from Sumangalavilasini which is the commentary on Suttantapitaka to translate as Nissaya. For transliteration The criteria were based on comparing the Lanna letters with the Thai letters according to the principle of comparing letters by Udom Rungruang Sri in the Lanna-Thai Dictionary, Mae Fah Luang edition. For the edition of Pali language the Pali curriculum for teaching the Pali section of the Thai Sangha at present was used and for the Lanna language the Lanna -Thai Dictionary was used. For the analysis of the structure which consists of Panamagathas, Contents and Nigamanagathas was analysed and the idiom of translation which called Nissaya that make it easy to understand also was analysed.

Keywords : Sutta, Brahmajalasutta, Brahmajalasutta in Lan Na version.

² Associate Professor Doctor. Department of Philosophy, Faculty of Humanities, Chiang Mai University, Thailand

1. บทนำ

จุดประสงค์หลักในการออกผนวชของเจ้าชายสิทธัตถะ คือการแสวงหาโมกขธรรม เพื่อหลุดพ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ซึ่งเป็นสาเหตุแห่งความทุกข์ ดังนั้น เมื่อทรงผนวชแล้ว พระองค์จึงไปศึกษาและปฏิบัติอยู่กับเจ้าลัทธิต่างหลายที่มีอยู่ในอินเดียตอนนั้น จนท้ายที่สุด ได้พิจารณาเห็นว่าคำสอนและการปฏิบัติเหล่านั้นไม่สามารถเข้าถึงความดับทุกข์ได้ จึงได้หันมาปฏิบัติด้วยพระองค์เอง จนได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

หลังจากการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว พระองค์ได้ออกโปรดเวไนยสัตว์เพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์ สัตว์เหล่าใดที่ไม่สามารถหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ ก็ทรงสอนให้เขาอยู่กับความทุกข์อย่างไม่ทุกข์ คือรู้เท่าทันความทุกข์ การออกประกาศลัทธิคำสอนของพระองค์ ตลอดระยะเวลา 45 ปีนั้น ทำให้มีผู้ปฏิบัติตามลัทธิคำสอนของพระองค์เป็นจำนวน จนสามารถตั้งเป็นบริษัท 4 ได้ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และบริษัทเหล่านี้ก็ได้ช่วยกันเผยแผ่ลัทธิคำสอนของพระองค์มาจนถึงทุกวันนี้

ตอนเริ่มแรกประกาศลัทธิคำสอนนั้น พระองค์ใช้คำว่า พรหมจรรย์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 4. 2539. หน้า 25) เป็นหลักคำสอน ต่อมาใช้คำว่า ธรรมวินัย (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 10. 2539. หน้า 164) จนที่สุด เมื่อพระองค์ปรินิพพานไปแล้วจึงมีคำว่า ไตรปิฎก ซึ่งเป็นที่รวบรวมคำสอนของพระองค์

ไตรปิฎก หมายถึง ตะกร้า 3 ใบ หรือ หมวดคำสั่งสอน 3 หมวด คือ

- ก. วินัยปิฎก หมวดที่ว่าด้วยข้อที่ต้องปฏิบัติ
- ข. สุตตันตปิฎก หมวดที่ว่าด้วยข้อที่ควรปฏิบัติ
- ค. อภิธรรมปิฎก หมวดที่ว่าด้วยข้อที่พึงปฏิบัติ

กล่าวแต่เฉพาะสุตตันตปิฎกนั้นมีทั้งหมด 5 นิกาย คือ ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย และขุททกนิกาย (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 9. 2539. หน้า { 10 – 11 })

ในช่วงแรกนั้น ความรู้ความเข้าใจในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ายังมีอยู่มาก หรือถึงจะมีความสงสัยก็สามารถสอบถามจากพระองค์ได้ แต่เมื่อกาลล่วงเลยไปนานเข้า ความรู้ความเข้าใจนั้นก็เริ่มเปลี่ยนไป พระสาวกเริ่มอธิบายหรือตีความคำสอนไปในแนวทางที่สนับสนุนความคิดของตนเองมากขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงเกิดมีพระอรธกถาจารย์ได้เขียนคำอธิบายพระไตรปิฎกขึ้น หนังสือที่เขียนคำอธิบายพระไตรปิฎกนั้นถูกเรียกว่า อรรถกถา กล่าวแต่เฉพาะอรรถกถาสุตตันตปิฎก มีทั้งหมดถึง 13 คัมภีร์ (สุตตันตปิฎก มหาจุฬาลงกรณกถา. 2532. หน้า -11- - -12-)

ต่อมา เมื่อความเข้าใจในอรรถกถาลดน้อยลงจึงมีพระภิกษุภิกษุณี ได้เขียนคำอธิบายอรรถกถาขึ้น เรียกหนังสือชนิดนี้ว่า ฎีกา (รวมถึง โยชนา ด้วย) อนุฎีกาและสัททวิเสส

พระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเป็นสูตรแรกนั้น คือธรรมจักกัปปวัตตนสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 4. 2539. หน้า 20 – 24) เพื่อโปรดปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 จากนั้นก็ทรงแสดงอนัตตลักขณสูตร

(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 4. 2539. หน้า 27 – 30) และพระสูตรอื่น ๆ อีกมากมายตามลักษณะและอุปนิสัยของผู้ฟัง สำหรับพรหมชาลสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 9. 2539. หน้า 1 – 47) นั้นพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงแก่ภิกษุประมาณ 500 รูป ที่พระราชาอุทยานอัมพลัญชิกา ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างกรุงราชคฤห์กับเมืองนาลันทา ปรรากเหตุที่เหล่าภิกษุได้ยื่นสุปปิยปริพาชกกล่าวติเตียนพระรัตนตรัย และพรหมทัตตมาณพ ผู้เป็นศิษย์กล่าวสรรเสริญพระรัตนตรัย จึงนำเรื่องนี้มาสนทนากัน พระพุทธเจ้าจึงตรัสเตือนภิกษุทั้งหลายไม่ให้โกรธเมื่อถูกติเตียน และไม่ให้อินดีจนหลงเมื่อได้รับคำสรรเสริญ แล้วให้พิจารณาถึงสาเหตุของการติเตียนและการสรรเสริญนั้น ๆ พร้อมทั้งให้ชี้แจงถึงสิ่งที่เป็นจริงและไม่จริง จากนั้นทรงแสดงหลักธรรมที่ทำให้พระองค์ประเสริฐกว่าลัทธิอื่น ๆ ทั้ง 62 ลัทธิที่เผยแพร่อยู่ในสมัยนั้น

แต่เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว พระสาวกได้ทำการสังคายนารวบรวมคำสอนของพระองค์ขึ้น โดยได้จัดแบ่งคำสอนออกเป็นหมวดหมู่ 5 หมวดดังกล่าวแล้ว เฉพาะหมวดแรกคือที่ขนิทายซึ่งเป็นที่รวบรวมพระสูตรขนาดยาวไว้นั้น ได้จัดวางเอาพรหมชาลสูตรเป็นสูตรแรก ต่อด้วยสามัญญผลสูตรและอื่น ๆ จึงเป็นที่น่าสนใจว่า ทำไมพระผู้ส่างกายนาจึงจัดเอาพรหมชาลสูตรนี้เป็นสูตรแรกทั้ง ๆ ที่ไม่ได้เป็นพระสูตรแรกที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง และเมื่อมีการศึกษาพระสูตรรวมทั้งการจดบันทึกเก็บไว้เป็นหลักฐาน ก็มีการศึกษาและจดบันทึกพระสูตรนี้เป็นสูตรแรกเช่นเดียวกัน

เมื่อพระพุทธศาสนาเข้าสู่ลานนาตั้งแต่สมัยของพระนางจามเทวีแห่งหริภุญชัย จนถึงช่วงที่พระมหาญาณคัมภีร์และคณะเดินทางเพื่อไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่เมืองลังกาแล้วกลับมาเผยแพร่พระพุทธศาสนาในลานนา ทำให้พระสงฆ์ชาวล้านนาเดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ลังกามากขึ้น เมื่อเดินทางกลับมาก็ได้ทำการแปลคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาล้านนา ตลอดจนถึงการแต่งคัมภีร์อธิบายความพระไตรปิฎก พระธรรมวินัย และคัมภีร์ประเภทภาษาศาสตร์ ตำนาน ฯลฯ เป็นจำนวนมาก ต่อมาก็ได้มีการแปลคัมภีร์ภาษาบาลีเหล่านั้นออกมาเป็นภาษาล้านนา (ที่เรียกกันว่าสำนวนล้านนา) กันมากขึ้น ลักษณะการแปลจะเป็นการแปลแบบนิสสัย คือ ยกบาลีขึ้นตั้งแล้วแปล หรือแปลแบบโวหาร คือ ยกบาลีขึ้นตั้งแล้วพรรณนาความไปมากกว่าที่ปรากฏในภาษาบาลี หนึ่งในคัมภีร์สำนวนล้านนานั้น คือ พรหมชาลสูตรสำนวนล้านนา

พรหมชาลสูตรสำนวนล้านนาเป็นที่นิยมในการเขียนและการอ่านเป็นอย่างมากในลานนา เพราะแทบทุกวัดที่มีคัมภีร์ใบลานอยู่ก็จะปรากฏคัมภีร์นี้อยู่ จากข้อมูลของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่มีคัมภีร์นี้อยู่ คือ

ที่	ชื่อ	ปีที่จาร จ.ศ./พ.ศ.	แหล่งที่พบ	รหัสไมโครฟิล์ม
1	พรหมชาลสูตร	1184/2365	วัดชมพูลวง ลำปาง	81.063.01E.085-097
2	พรหมชาลสูตร	1239/2420	วัดช่วงสิงห์ เชียงใหม่	78.017.01E.079-087
3	พรหมชาลสูตร	1244/2425	วัดพันแหวน เชียงใหม่	78.017.01E.016-023

นอกจากนี้ ยังพบที่ฐานข้อมูลเอกสารโบราณของสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่อีก คือ

ที่	ชื่อ	ปีที่จาร จ.ศ./พ.ศ.	แหล่งที่พบ	รหัสไมโครฟิล์ม
1	พรหมชาลสูตร	1177/2358	วัดนาปัง น่าน	นน 09 02 038 00
2	พรหมชาลสูตร		วัดสูงเม่น แพร่	พร 01 02 119 01
3	พรหมชาลสูตร	1202/2383	วัดสูงเม่น แพร่	พร 01 01 129 00
4	พรหมชาลสูตร	1242/2423	วัดเหมืองหม้อ แพร่	พร 05 02 012 00
5	พรหมชาลสูตร	1179/2460	วัดดวงดี เชียงใหม่	ชม 19 02 022 00

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงต้องการปริวรรต ตรวจสอบชำระและวิเคราะห์เนื้อหาของคัมภีร์นี้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อปริวรรตคัมภีร์พรหมชาลสูตรจากอักษรล้านนาเป็นอักษรไทย
- 2.2 เพื่อตรวจสอบชำระความถูกต้องของการแปลและเนื้อหา
- 2.3 เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาของคัมภีร์พรหมชาลสูตรล้านนาล้านนา

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาจากเอกสารชั้นต้นและชั้นรอง รวมทั้งเอกสารและงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เอกสารชั้นต้นที่นำมาศึกษาคือพรหมชาลสูตร ฉบับวัดนาปัง จังหวัดน่าน จำนวน 12 ผูก ซึ่งเป็นฉบับที่เก่ามากที่สุดมาเป็นต้นฉบับในการศึกษา และนำเอาฉบับวัดดวงดี จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 12 ผูก ซึ่งจารห่างกัน 2 ปี ฉบับวัดร่ำเปิง เชียงใหม่ ที่พิมพ์ด้วยกระดาษในชื่อพระไตรปิฎก ฉบับภาษาล้านนาไทย มาตรวจทาน ตลอดถึงการตรวจชำระกับพระไตรปิฎกและอรรถกถาทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ จากนั้นจึงนำเสนอด้วยวิธีพรรณนา

4. ผลการศึกษา

4.1 ความหมายของพรหมชาลสูตร

พรหมชาลสูตร เป็นสูตรที่ว่าด้วยชายอันประเสริฐ ซึ่งหมายถึงสัพพัญญุตญาณของพระพุทธเจ้าที่ทรงรู้ทิวภูมิต่าง ๆ ในสมัยนั้นอย่างแจ่มแจ้ง (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 9. 2539. หน้า 1 – 47)

นอกจากนี้ยังมีชื่อเรียกอีกหลายชื่อด้วยกัน คือ อตถชาลสูตร รัมมชาลสูตร ทิวภูมิชาลสูตร และสังคามวิชัยสูตร

ที่เรียกว่า อตถชาลสูตร เพราะเป็นสูตรที่แจ่มแจ้งประโยชน์ในโลกนี้และประโยชน์ในโลกหน้าอันเป็นคุณตาชาย

ที่เรียกว่า อัมมชาลสูตร เพราะเป็นสูตรเป็นแบบแผนและลัทธิธรรมเนียม อันเป็นจุดตาย

ที่เรียกว่า ทิฏฐิชาลสูตร เพราะเป็นสูตรที่แจกแจงทิฏฐิ 62 อันเป็นจุดตายที่ผูกมัดผู้ที่มีความเชื่อลัทธิเหล่านี้ไว้

ที่เรียกว่า สังคามวิชัยสูตร เพราะผู้ที่ฟังสูตรนี้แล้วสามารถพิชิตมารทั้งหลายได้ คือ เทวบุตรมาร ชันธมาร มัจจุมารและกิเลสมาร (สมังควลลิตานี. 2539. หน้า 119)

4.2 ใจความสำคัญของพระสูตร

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงสิ่งที่คนสรรเสริญพระองค์ เพราะพระองค์ทรงงดเว้นและทรงปฏิบัติในจุฬศีล 26 ข้อ มัชฌิมศีล 10 ข้อ และมหาศีล 7 ข้อ จากนั้นตรัสถึงสัพพัญญุตญาณ คือความรู้แจ้งเห็นจริงในธรรมที่ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก ประณีต คัดคะเนเอาด้วยตรรกะไม่ได้ ละเอียดอ่อน รู้ได้เฉพาะบัณฑิต เมื่อรู้แล้วก็สอนผู้อื่นให้รู้ตาม

จากนั้น ได้ตรัสถึงลัทธิหรือทิฏฐิ 62 คือ

ก. ปุพพัตถักปัปิกวาหะ 18 ลัทธิ

ข. อปรันตักปัปิกวาหะ 44 ลัทธิ

(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 9. 2539. หน้า 1)

4.3 พรหมชาลสูตรต์ สำนวนล้านนา

พรหมชาลสูตรต์สำนวนล้านนาที่ถูกจารคัดลอกต่อ ๆ กันมานั้นเป็นผลงานของพระสัทธัมมกิตติ วัดโปงหลวงการาม (วัดช่างลาน) เชียงใหม่ ต่อมาท่านได้ย้ายไปอยู่ลำปาง ในคัมภีร์เองไม่ได้ระบุเอาไว้ว่าท่านได้แปลพรหมชาลสูตรต์นี้ไว้ในปีใด แต่ต้องเป็นก่อน พ.ศ.2358 อย่างแน่นอน ที่จริงแล้วการแปลพรหมชาลสูตรของพระสัทธัมมกิตตินั้น เป็นการแปลจากสมังควลลิตานีเสียเป็นส่วนมาก จะมีก็เพียงแต่ส่วนท้ายที่ว่าด้วยเรื่องทิฏฐิ 62 เท่านั้น ที่แปลจากพระสูตรโดยตรง ข้อความที่ปรากฏในบทปณามคาถาแห่งสูตรนี้ ว่า

สมพุทธิ พุทธเสวิต	ธมม สุกตปภาว
สงฆ์ นิรังคณ วร	วนเท ต รตนตตย
ปุญญาภิสนท ปณาม	ชาตตนต ม ปาเลตุ
อนตรายโต ย ย	โวหารงกาตุ มิจฉิสส
ตตถเมว สมิมตตุ	สจจโต (สุวิ)สุทมนสา
ธมมกาโม โย ปทรภูฏิต	สามญญนามโวหาโร
คุรุคหิตนาเมนาห	สทธมมกิตติ อิติ วิสสุโต
โสหน นวปุเร รมเม	วสนโต โปงหลวงการาม

ติปิฎก อุกคณหนโต	ปริยตติคตติโคโต
ปุนาห์ อปเร กาล	นครวหเย ปุเร
วสนโต คามเก ตีเร	วาปาย อุตเตร ภาเค
โสห์ ทิสวาน โอสสกกี้	สาสนวรพุทธสส
ตสม่าห์ วิรวิสสามิ	โหวหาร์ พรหมซาลสส
อาทิภูตสส สุตตสส	โลกโหวหาเรน เถยย
สาสนวรโชติยา	

ต่อมา พระสูตรนี้ถูกจารคัดลอกสืบ ๆ ต่อกันมาในฐานะที่เป็นพระสูตรเริ่มแรกแห่งพระสูตรต้นตปิฎก

ก. ฉบับวัดนาปัง

ฉบับนี้ มี 12 ผูก อานันท์ภิกขุพร้อมด้วยลูกศิษย์ของท่านประกอบด้วยคัมภีร์สสภิกขุ อรินทร์สสภิกขุ เป็นผู้จาร

ข. ฉบับวัดดวงดี

ฉบับนี้ มี 12 ผูกเช่นเดียวกัน เขียนโดยมหาัยสสามเณรรูปเดียว โดยมี ปถมมูลสัทธายาคำดาเป็น ประธานพร้อมด้วยลูกหลานและชาวบ้านชาวเมืองทุกคนรับเป็นเจ้าของในการเขียน

ค. ฉบับวัดรำเปิง

ฉบับนี้ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ฉบับภาษาล้านนาไทย เล่มที่ 1 จัดพิมพ์เป็นรูปเล่มโดยคณะสงฆ์ ภาคเหนือ โดยมีพระครูพิพัฒนคณาภิบาล วัดรำเปิง จังหวัดเชียงใหม่ (ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ที่ พระพรหม มงคล วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร) เป็นผู้ดำเนินการ เนื้อหาถูกแบ่งออกเป็น 8 ผูก ไม่ปรากฏว่านำต้นฉบับ มาจากที่ใด และเนื้อหาก็สิ้นสุดเพียงคำปรารภเท่านั้น

เนื่องจากทั้ง 3 ฉบับมีเนื้อหาที่เหมือนกัน จะแตกต่างกันก็เพียงการจารหรือคัดลอกผิดกันไปบ้าง เล็กน้อย ดังนั้นจึงใช้ฉบับวัดนาปัง จังหวัดน่านเป็นหลัก

4.4 เนื้อหาย่อ

ผูกที่ 1

เริ่มต้นด้วยปณามคาถา แสดงความนอบน้อมพระรัตนตรัย จากนั้นได้ผู้เขียนได้ระบุชื่อและที่อยู่ของท่านในขณะที่เขียนและเหตุการณ์หลังจากนั้น จากนั้นได้แสดงปณามคาถาของพระอรรถกถาจารย์ผู้เขียนสมังคลวิลาสินี พร้อมทั้งอธิบายศัพท์และความหมายในปณามคาถานั้นไปที่ละบทจนจบ

ผู้คนที่ 2

เริ่มต้นด้วยการสังฆวินิจฉัยที่ฆนิกาย ว่ามี 3 วัคค์ คือ สีลขันธวัคค์ มหาวัคค์ ปาฏิกวัคค์ รวมเป็นพระสูตร 34 สูตร จากนั้นพูดถึงมูลเหตุการณสังคายนาครั้งที่ 1 โดยได้พูดถึงประวัติของพระสุภัททะผู้กล่าวจ้วงจาบพระพุทธเจ้าว่ามีความเป็นมาอย่างไร สาเหตุอีกอย่างหนึ่งที่พระมหากัสสปะริเริ่มการทำสังคายนา เพราะได้รับการอนุเคราะห์หลายอย่างจากพระพุทธเจ้า เช่น การประทานผ้าบังนุงให้ เป็นต้น พระมหากัสสปะได้คัดเลือกพระที่จะทำสังคายนาไว้ 499 รูปโดยไม่มีพระอานนท์ ซึ่งเป็นพุทธอุปัฏฐาก จากนั้นได้ไปขอความอุปถัมภ์จากพระเจ้าอชาตศัตรู การที่ พระอานนท์ไม่ได้ถูกคัดเลือกนั้น เพราะท่านยังไม่ได้เป็นพระอรหันต์ ทำให้ท่านต้องเร่งรีบบำเพ็ญเพียร จนได้เป็นพระอรหันต์และเข้าร่วมสังคายนาด้วย การสังคายนาเริ่มต้นด้วยการที่คณะสงฆ์คัดเลือกพระอุบาลีเป็นผู้วิสัยชนาพระวินัย

ผู้คนที่ 3

เริ่มต้นด้วยการพูดถึงการสังคายนาพระวินัย พระมหากัสสปะถาม พระอุบาลีตอบ เช่น ปฐมปาราชิก พระพุทธเจ้าบัญญัติที่ไหน ปรากรเหตุอะไร ใครเป็นต้นเรื่อง จะถอน จะเพิ่มได้หรือไม่ จากนั้นก็ไล่ถามไปที่ละข้อ จนจบ 227 ข้อสำหรับของภิกษุ และ 311 ข้อสำหรับของภิกษุณี เมื่อจบแต่ละข้อ คณะสงฆ์ก็ได้สาธยายพร้อมกันจนครบ เมื่อจบสังคายนาพระวินัยแล้วแผ่นดินก็ได้ไหว จากนั้นก็ได้สังคายนาพระสูตร โดยให้พระอานนท์เป็นผู้วิสัยชนา เริ่มตั้งแต่ที่ฆนิกาย 34 สูตร มีพรหมชาลสูตรเป็นเบื้องต้นว่า เหตุเกิดที่ไหน ใครเป็นต้นเรื่อง เนื้อหาของสูตรนั้นเป็นอย่างไร เมื่อจบที่ฆนิกายแล้วได้มอบให้ลูกศิษย์ของพระอานนท์เป็นผู้สาธยาย มัชฌิมนิคายให้ลูกศิษย์พระสารีบุตร สังยุตตนิกายให้พระมหากัสสปะ อังคุตตรนิกายให้พระอนุรุทธะ จากนั้นได้สังคายนาพระอภิธรรมและขุททกนิกายไปจนครบ จากนั้น พูดถึงการแบ่งพุทธวจนะออกเป็น 1 2 3 ตามลำดับ พร้อมให้คำอธิบาย

ผู้คนที่ 4

เริ่มอธิบายเนื้อหาของพรหมชาลสูตร โดยเริ่มจากการอธิบายความหมายของศัพท์ไปตามลำดับ คำว่า เอวํ บอกลุปมา อุปุเทสเส สัมปหังสนะ ครหะ วจนสัมปฏิกะหะ อาการะ นิตัสสนะ อวธารณะ แต่ในพระสูตรนี้บอกอาการ นิตัสสนะ อวธารณะ คำว่า เม มีเนื้อหาคือ มยา มยหํ มม คำว่า สุตํ บอกลุปัสสะคะ คมนะ วิสสุตะ อุปจิตานุโยคะ โสตวิญญูเยยะ โสตทวารานุสสารวิญญาตะ ในพระสูตรนี้ได้ขนิตสุตท่าย คำว่า เอกํ บอกคณนปริจเฉทะ คำว่า สมยํ บอก สมวาเยะ ขณะ กาละ เหตุ ทิฏฐิ ปฏิลากะ ปทานะ ปฏิวะระ และคำว่า สมยะ มี 10 ประการมีคัพโภกกันตสมยะ ชาตสมยะ สังเวคสมยะ อภินิกขมนสมยะ ทุกกรการิกสมยะ มารวิชัยสมยะ อภิสัมโพธิสมยะ ทิฏฐธัมมสุขวิหารสมยะ เทสนาสมยะ ปรีนิพพาน-สมยะ

ผู้คนที่ 5

พระพุทธเจ้าเสด็จไปสู่ที่ชุมนุมของพระสงฆ์ ตรัสถามถึงเรื่องที่พูดคุยกัน เมื่อทราบแล้วทรงตรัสแสดงคุณและโทษของสิ่งใดยิน ได้ฟัง และควรแสดงอาการโต้ตอบอย่างไร จากนั้นในเนื้อหาได้อธิบายถึงสูตรนิกเขปะว่ามี 4 ประการ คือ อัตตชฌาสมยนิคเขปะ ปรัชฌาสมยนิคเขปะ ปุจฉาวลิกนิกเขปะ อัตถูปัตตนิคเขปะ

พรหมชาลสูตรนี้เป็นอรรถุบัติติกเขปะ จากนั้นก็อธิบายคำว่า ปุถุชน ว่ามี 2 ประเภท คือ อันธปุถุชน และ กัลยาณปุถุชน อธิบายคำว่า ตถาคตะ ว่ามีความหมาย 8 ประการด้วยกัน

ผู้กที่ 6

เริ่มต้นด้วยการอธิบาย ปุจฉา 5 ประการ คือ อทิฏฐุชตนาปุจฉา ทิฏฐุสังสันทนาปุจฉา วิมตัจเจทนาปุจฉา อนุมติปุจฉา กเถตุกัมยตาปุจฉา พรหมชาลสูตรต์เกิดขึ้นเพราะกเถตุกัมยตาปุจฉา จากนั้น อธิบายถึง จูฬศีล ซึ่งประกอบด้วย ปาณาติปาต อทินนาทาน อพรหมจริยะ มุสาวาท ปิสุณาวาจา ผรุสวาจา สัมผัสปลลาป วาจา พิชคามและภุตคาม เป็นต้น จากนั้น อธิบาย มัชฌิมศีล ซึ่งประกอบด้วย พิชคามและภุตคาม การสะสม การดู การละเล่น

ผู้กที่ 7

อธิบายเรื่องการละเล่นต่อ ที่นอนสูง ที่นอนใหญ่ การประดับตกแต่ง เตรีจฉานวิชา วิคคาทิกกถา (คำผิดเสียงกัน) ทูเตยยปฬินคมนะ กุหกกัมม จากนั้นอธิบายมหาศีล ซึ่งประกอบด้วย เวทมนต์คาถา การทำนายลักษณะ พยากรณ์ศาสตร์ การดูฤกษ์ยาม การทำนายดิน ฟ้า อากาศ ทำนายวันดี การตกแต่งและ ให้อา จากนั้นเริ่มต้นการอธิบายปุพพันตักปัปีกะ

ผู้กที่ 8

เริ่มต้นด้วยการอธิบายปุพพันตักปัปีกะต่อจากผู้กก่อน อธิบายถึงทิฏฐิ 62 ซึ่งประกอบด้วย ปุคคละผู้ เป็นสัสตวาทะ 4 คน ปุคคละผู้เป็นเอกัจจสัสตวาทะ 4 คน ผู้เป็นอันตานันติกะ 4 คน ผู้เป็นอมราวิกเขปิกะ 4 คน ผู้เป็นอิจจสมุปันนิกะ 2 คน ผู้เป็นสัณญิวาทะ 16 คน ผู้เป็นอสัณญิวาทะ 8 คน ผู้เป็นเนวสัณญินา สัณญิวาทะ 8 คน ผู้เป็นอุจเฉทวาทะ 7 คน ผู้เป็นทิฏฐุธัมมนิพพานวาทะ 5 คน อธิบายความหมายของศัพท์ ปุพพันตักปัปีกะ จากนั้น เริ่มอธิบายโดยละเอียดถึงทิฏฐิ 62 คือ สัสตวาทะ 4 ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 มันทปัญญา ระลึกชาติได้แสนชาติ กลุ่มที่ 2 มัชฌิมปัญญา ระลึกชาติได้ 10 กัป กลุ่มที่ 3 ติกขปัญญา ระลึก ชาติได้ 40 กัป

ผู้กที่ 9

อธิบายสัสตวาทะต่อ คือ กลุ่มที่ 4 วิตักกาทะ จากนั้นก็อธิบาย เอกัจจสัสตวาทะ เอกัจจอสัสตวาทะ 4 ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 เป็นพรหมลงมาเกิด กลุ่มที่ 2 เป็นเทวดาที่อดอาหารลงมาเกิด กลุ่มที่ 3 เป็นเทวดาที่มีความโกรธแล้วลงมาเกิด

ผู้กที่ 10

อธิบายเอกัจจสัสตวาทะ เอกัจจอสัสตวาทะต่อจากผู้กที่ผ่านมา คือ กลุ่มที่ 4 กลุ่มที่ใช้วิตักกะเอาเอง จากนั้นอธิบายอันตานันติกวาทะ 4 ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 อันตสัณญี มีสัญญาว่าโลกมีที่สุด กลุ่มที่ 2 อนันตสัณญี มีสัญญาว่าโลกไม่มีที่สุด กลุ่มที่ 3 มีสัญญาว่าโลกนี้มีที่สุดก็มี ไม่มีที่สุดก็มี กลุ่มที่ 4 มีสัญญาว่าโลก

นี้มีที่สุดก็ไม่ใช่ ไม่มีที่สุดก็ไม่ใช่ อธิบายอมราวิกเขปวาทะ (วาทะเปลี่ยนไปเปลี่ยนมา) 4 ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 กลัวเกิดโทษ กลุ่มที่ 2 กลัวคำมูสา กลุ่มที่ 3 กลัวอันตรายและลำบาก กลุ่มที่ 4 กลัวผู้อื่นกล่าวโทษตน

ผูกที่ 11

เริ่มต้นด้วยการอธิบายอิจจสมุปันนา 2 ประเภท คือ กลุ่มที่ 1 ตัวตนและโลกเกิดโดยหาเหตุไม่ได้ กลุ่มที่ 2 ตัวตนและโลกเกิดโดยหาเบื้องหลังไม่ได้ จากนั้นเริ่มอธิบายอุปรัตนกัปิกวาทะ ซึ่งประกอบไปด้วย สัตถุญญาทะ 16 อสัตถุญญาทะ 8 เนวสัตถุญญาทะ 8 อุจเฉทวาทะ 7 ทิฏฐุจัมมนิพพานวาทะ 5

ผูกที่ 12

เริ่มต้นด้วยการอธิบายปริตัสลิตวิปผันทิตวาระ ผัสสปัจจยวาระ วิวิฏฐุกถา ก่อนจบสุดตน์นี้ ท่านได้อธิบายถึงชื่อของพระสูตรนี้ว่ามี 4 ชื่อด้วยกันคือ ธัมมชาลสูตร เพราะให้ประโยชน์ทั้งในภพนี้และภพหน้า พรหมชาลสูตร เพราะเป็นพระสูตรที่ประเสริฐ ทิฏฐิชาลสูตร เพราะเป็นที่รวมของทิฏฐิทั้ง 62 ประเภท อนุตตรสังคามวิชัยสูตร เพราะผู้ที่ได้ฟังสูตรนี้แล้วสามารถเอาชนะมารทั้ง 5 ได้ จากนั้น ก็ได้อธิบายอีกว่า เมื่อใดก็ตามที่มีสาธยายสูตรนี้ แผ่นดินก็ได้เกิดการไหวขึ้น

4.5 ผลการการปริวรรต

การปริวรรต คือการเปลี่ยนตัวอักษรจากภาษาหนึ่งเป็นอีกภาษาหนึ่ง ซึ่งมีอยู่ 2 ลักษณะด้วยกันคือ

ลักษณะแรกคือการปริวรรตตามเสียง หมายถึงคำ ๆ นั้นอ่านออกเสียงอย่างไรก็ปริวรรตไปตามนั้น เช่น บรยายา = ะพญา และอีกวิธีหนึ่งคือการปริวรรตตามอักษร หมายถึงคำ ๆ นั้นสะกดอย่างไรก็ปริวรรตไปตามนั้น เช่น บรยายา = ะพญา

การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้เกณฑ์การปริวรรตโดยการเทียบเคียงอักษรล้านนากับภาษาไทย ตามหลักการเทียบอักษรของศาสตราจารย์ ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี ในหนังสือพจนานุกรมล้านนา – ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง (อุดม รุ่งเรืองศรี. 2547. หน้า ช – ต)

มีคำยกเว้นที่ผู้ศึกษาได้เพิ่มเติมไปคือ

- คำที่รู้จักโดยทั่วไปในภาษาไทย เช่น คี เป็น กิ, ไพ เป็น ไป
- คำที่ต้องการรักษาสำเนียงของล้านนาไว้ เช่น คำที่ประกอบด้วย

กรฯ – กร = ขร ขระกุล

ตรฯ – ตร = ถร ถรัส, ถราบ, ถริ

บรฯ – บร = ผ ะการ, ะโยชนะ, ะหมาน, ะราม, ะสาท,

ผาณะนา, ผาสะจาก, ผากฎ, ผะกอบ, ผะพญา, ผาโมช

พรยายา = พญา (ใช้เมื่อหมายถึงกษัตริย์, เจ้าเมือง, ผู้เป็นใหญ่, หัวหน้า)

ในการปริวรรตนี้ คำที่อ่านไม่ได้จะใช้ จุด (...) แทน เนื่องจากการชำรุดของใบลาน หรือหน้าเอกสารไม่ชัดเจน

การจัดลำดับหัวข้อและวรรคตอน เป็นส่วนที่ผู้ปริวรรตได้จัดทำเอง

นอกจากนี้ผู้ศึกษายังได้อธิบายคำที่เป็นภาษาล้านนาสู่ความหมายภาษาไทย โดยได้อธิบายตามบริบทของเรื่อง

ข้อดีของการปริวรรตเช่นนี้นั้นก็สามารถรักษาเสียงหรือสำเนียงของภาษาล้านนาไว้ได้ แต่ก็มีข้อเสียคือในเวลาที่ปริวรรตกลับเป็นภาษาล้านนาจะมีตัวอักษรที่คลาดเคลื่อนกัน

ตัวอย่างการปริวรรต (ที่ทำตามตัวอักษรที่ปรากฏ)

สฎฐุทธิ พุทธนิเสวิตั ฌมมสุคคภาวั สขนิริ คณวารั จรเทศั รตนตยั ยาปุญญาภิสนทั ปณาม ชาตั ตนตัม ปาเลตุ อนุตตรายโต ยัม ยัม โวหาลงกาณุมิจฉิสสั ตนโต เมว สขมตตุ ปจจโต ปริสุวิสุทธรณสาธมมกาโม โย ปทรกุกุติ สมณญญาณาม โสวโหครุทธิ คหิตมณาเมนาหิ สุทธรณมตติ ติ อิติวิสุโต โย อาจริโย อันว่าอาจารย์ผู้ใด ฌมมกาโม อันมักยังธัมมอันเปนคลองอุบายอันจักเข้าสู่นิพพาน สุวิสุทธรณสา เหตุอันมีใจอันบอริสุทธิ เหตุตั้งอยู่ในคลองแห่งสัปปุริส ฌส มณญญา โสวโห อันเรียกชื่อเปนสามัญ ปทรกุกุติ ชื่อว่ากุกุญแปลง โสหิ ข้าผู้นั้น สธมมตติ อิติวิสุโต อันมีชื่อผากกว่า สธมมกิตติ คุรุคหิ หิตนเมนาเม ด้วยถือเอาครุ โสหิ นวปุรรมณมวสนโต โปฏฐกรามเมติ ปิฎุเต อุคคณหนโต ปрызตติหิคโต โสหิ ข้าผู้นั้น วสนโต อันอยู่ โปฏฐกราม ในอารามข้างลาน นวปุเร ในเวียงเชียงใหม่ รรมเม อันควรร้าเมาเอาใจ (พรหมชาลสูตร์ ฉบับวัดนาปัง หน้าลานที่ 1)

อุคคณหนโต อันเรียนเอา ปิฎุเก แห่งปิฎุกทั้ง 3 ปрызตติ คหิคโต อันถึงยังปรัยัติ คติ คือบัรรวมลแห่งปรัยัติ ปุณาหิ อปรเกาเรน ครวหเย ปุเรวสนโต คามเกติเรวา ปิสสุตตเรภาเค อหิ อันว่าข้าผู้นั้น วสนโต อันอยู่ คามเก ในบ้าน ตีเร ข้างฝั่ง วาปี ย แห่งหนอง อุตตเรภาเค ในส่วนแห่งกล้าเหนือ วิชชาเน มี ปุเร ในเวียงนครวหเย อันมีชื่อวานคร อปรเกาเร ในกาลพายลุน ปุน เล่าแล โสหิ ทิสวาน โอรสสกุภิกิ สาสนวร พุทสส ตส มาหวัรววิสามิโวร พรหมชาลสส อาทิภูตสส สุตตสส โลเก โวหาเรน เยยยิ สาสนวรโชติยา โสหิ ข้าผู้นั้น ทิสวา หันแล้ว โอรสสกุภิกิ ยังถอยลง สาสนวรพุทสส แห่งวรพุทสาสนา ตสมา เหตุตั้งอัน อหิ อันว่าข้า วิรววิสามิ จักข้าแต่งแปลง โวหารั ยังโวหาร พรหมชาลสส แห่งพรหมชาลสูตร์ อาทิภูตสส อันเกิดในตน สุตตสส มักว่า สุตตานัน แห่งสูตร์ทั้งหลาย โวหารสูตร์อันนั้น เยยยิ (พรหมชาลสูตร์ ฉบับวัดนาปัง หน้าลานที่ 2)

อันปุคคละเพิงรุ้ โลโกโวหาเรน ด้วยโลกโวหาร สาสนวรโชติยา เพื่อให้อรุ้งเรื่องแก่สาสนาพระพุทเจ้า ตนณะเสฐแล เปนค่านักผาษญ์ผู้แปลแล ทีฆนิกาย อาทิภูโต สิลกขณชวคโค ลการกขตุทริโต (พรหมชาลสูตร์ ฉบับวัดนาปัง หน้าลานที่ 3)

4.6 ผลการการตรวจชำระ

การตรวจชำระภาษาบาลี ผู้ปริวรรตได้ใช้บาลีที่เป็นหลักสูตรของการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ส่วนที่เป็นภาษาล้านน่านั้นได้ใช้พจนานุกรมล้านนา-ไทย ของอุดม รุ่งเรืองศรี

ตัวอย่างการตรวจชำระ (จากที่กล่าวแล้วในตัวอย่างการปริวรรต)

สมพุทธิ พุทธเสวิต์	ธมม์ สุกตปภาว
สงฆ์ นิงรคณั วรี	วนเท ตั รตนตตย
ปุญญาภิสนทึ ปณาม	ชาตตณตึ มั ปาเลตุ
อนตรายโต ยั ยั	โวหารงกาตุ มิจฉิสสั
ตตถเมว สมิชณตตุ	สจจโต (สุวิ)สุทธรมนสา
ธมมกาโม โย ปทรกุกุฎติ	สามญญนามโวหาโร
คุรุคหิตนาเมนาหิ	สทธมมกิตติ อิติ วิสสุโต

โย อาจารย์โย อันว่าอาจารย์ผู้ใด ธมมกาโม อันมักยังธัมมะอันเปนคลองอุบายอันจักเข้าสู่นิพพาน (สุวิ) สุตธรมนสา เหตุอันมีใจอันบอริสุทธิ เหตุตั้งอยู่ในคลองแห่งสัปปุริสะ สามญญนามโวหาโร อันเรียกชื่อเปนสามญญ ปทรกุกุฎติ ชื่อว่ากุกุฎแป้น โสหิ ข้าผู้นั้น สทธมมกิตติ อิติ วิสสุโต อันมีชื่อผากฎว่าสัทธัมมกิตติ คุรุคหิตนาเมนาหากมีชื่อมาแต่ครู

โสหิ นวปุเร รมเม	วสนโต โปฏฐการาเม
ติปิฎเก อุกคณหนโต	ปริยตติคตติโค

โสหิ ข้าผู้นั้น วสนโต อันอยู่ โปฏฐการาเม ในอารามข้างลาน นวปุเร ในเวียงเชียงใหม่ รมเม อันควรรำมาเอาใจ อุกคณหนโต อันเรียนเอา ติปิฎเก ยังปิฎกะ ทั้ง 3 ปริยตติคตติโค อันถึงยังปริยตติคตติคือบัรรวมลแห่งปริยัติ

ปุนาหิ อปเร กालะ	นครวหเย ปุเร
วสนโต คามเก ตีเร	วาปาย อุตตเร ภาเค

อหิ อันว่าข้าผู้นั้น วสนโต อันอยู่ คามเก ในบ้าน ตีเร ข้างฝั่ง วาปาย แห่งหนอง อุตตเร ภาเค ในส่วนแห่งกล้าเหนือ วิชขมานะ มี ปุเร ในเวียง นครวหเย อันมีชื่อวานคร(ลำปาง) อปเร กาละ ในกาลพายุลุน ปุน เล่าแล

โสหิ ทิสวาน โอสสกักิ	สาสนวรพุทธสส
ตสมานหิ วิรวิสสามิ	โวหารั พรหมชาลสส

อาทิภูตสส สุตตสส

โลกโวหารเรน เณย์ย

ศาสนนรโชติยา

โสห่ ข้าผู้้นั้น ทิสวาน หันแล้ว โอสสกก็ ยังอันถ้อยลง สาสนนรพุททสส แห่งวรพุททศาสนา ตสมา เหตุตั้งอัน อห่ อันว่าข้า วิรจิสสามิ จักชำระแต่งแปลง โวหาร์ ยังโวหาร พุทธมชาลสส แห่งพุทธมชาลสุตต์ อาทิ ภูตสส อันเกิดในต้น สุตตสส มกัว่า สุตตานัน แห่งสุตต์ทั้งหลาย โวหารสุตต์อันนั้น เณย์ย อันปุคคละเพิงรู้ โลกโวหารเรน ด้วยโลกโวหาร สาสนนรโชติยา เพื่อให้อรุ้งเรื่องแก่ศาสนาพระพุทธเจ้าตนะพะเสฐแล

อันนี้เปนค่านักผาชญ์ผู้แปลงแล

ที่ขนิกาเย อาทิภูโต สีลกขนรชวโค

4.7 ผลการการวิเคราะห์

เมื่อพิจารณาถึงสาเหตุที่พระสังคีติกจารย์ได้ยกเอาพุทธมชาลสุตตรขึ้นมากล่าวเป็นสูตรแรกของ พระสุตตันตปิฎกแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าสาเหตุสำคัญ ดังนี้

ก. พระสุตตรนี้ได้แสดงถึงข้อปฏิบัติที่แตกต่างกันระหว่างพระพุทธเจ้ากับนักบวชในลัทธิอื่น ๆ ข้อปฏิบัติทั้งหมดถูกกล่าวไว้ในจุฬศีล มัชฌิมศีลและมหาศีล

ข. พระสุตตรนี้ได้แสดงถึงลัทธิหรือความเชื่อร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้า 62 ลัทธิ ซึ่งสามารถแยกได้เป็น ที่กล่าวถึงเบื้องต้น 18 กล่าวถึงเบื้องปลาย 44

พระพุทธเจ้าเองหลังออกบวชก็เคยไปศึกษาและปฏิบัติอยู่ในลัทธิเหล่านี้ จนในที่สุดเห็นว่า ไม่สามารถนำไปสู่ความพ้นทุกข์ได้ จึงได้หันมาปฏิบัติด้วยตนเอง จนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ที่ยิ่งใหญ่ไปกว่าสิ่ง อื่นใด คือการที่พระพุทธเจ้าสามารถทำให้ลัทธิของพระองค์แทรกขึ้นมาเป็นอีก 1 ลัทธิ เพราะไม่ใช่เรื่องง่ายที่ จะทำให้คนในสมัยนั้นเปลี่ยนความเชื่อของตัวเอง แต่พระพุทธเจ้าก็ทำได้

ในที่ขนิกาเย สีลกขนรชวโค ปุราณฎีกา ท่านกล่าวไว้ว่า พระสุตตรในที่ขนิกาเยทั้งหมดนั้นมีคุณอันเป็น เหตุนำมาซึ่งศรัทธา (ที.สี.ปุราณฎีกา. 1/15 ฉฎฐสงคีติ)

การที่พุทธมชาลสุตต์สำนวนล้านนา ถูกเขียน(จาร)และศึกษาเป็นจำนวนมากในล้านนา เป็นเพราะว่า พระสุตตรนี้ถูกจัดวางให้เป็นสูตรแรกในพระสุตตันตปิฎก เมื่อศึกษาพระไตรปิฎกในส่วนที่เป็นพระสุตตรต้องพบ สุตตรนี้ก่อน ซึ่งผู้เขียนหรือผู้ศึกษาจะรู้ระยะที่พระสุตตรนี้ถูกวางเป็นสูตรแรกหรือไม่ก็ตาม ก็ต้องดำเนินความไป ตามลำดับ แต่เมื่อเราศึกษาในเนื้อหาของพระสุตตรนี้โดยตรงแล้ว จะเข้าใจได้ว่าการศึกษาพระสุตตรนี้จะทำให้ เห็นความยิ่งใหญ่ของพระพุทธเจ้าที่สามารถแทรกคำสอนของพระองค์เข้ามาในท่ามกลางลัทธิ 62 ซึ่งมีอิทธิพล ต่อวิถีชีวิตของคนอินเดียในสมัยนั้นอยู่เป็นอย่างมาก และในที่สุดก็สามารถทำให้คำสอนของพระองค์กลายมา เป็นลัทธิที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนอินเดีย การจัดลำดับพระสุตตรนี้เป็นพระสุตตรแรกจึงเป็นความชาญฉลาด ของพระธรรมสังคีติกจารย์เป็นอย่างมาก

ที่จริงเนื้อหาของพรหมชาลสูตรที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น ก็ไม่ได้มีเนื้อหาที่มากที่เป็นภาษาบาลีมี 56 หน้า ที่ถูกแปลเป็นภาษาไทยมี 47 หน้า แต่พรหมชาลสูตรจำนวนล้านนาถูกเขียนได้ถึง 12 ผูก รวม 529 หน้าลาน แต่ละหน้าลานมี 5 บรรทัด เมื่อถูกจัดพิมพ์เป็นหนังสือแล้วได้ 326 หน้า (วิโรจน์ อินทนนท์, ยศพล เจริญมณี. 2563.)

เมื่อวิเคราะห์โครงสร้างและสำนวนการแปลของพรหมชาลสูตรจำนวนล้านนาแล้วพบว่า

ก. โครงสร้าง ประกอบด้วย ปณามคาถา เนื้อหาและนิคมคาถา

ปณามคาถา คือ ร้อยกรองที่แสดงถึงความนอบน้อมต่อพระรัตนตรัย ชื่อผู้แต่ง สถานที่อยู่ สาเหตุของการแต่ง ซึ่งในพระสูตรนี้ผู้แต่งคือพระสัทธัมมกิตติ วัดโปฏฐการาม(ข้างลาน) เชียงใหม่ ต่อมาได้ย้ายไปอยู่ที่นครลำปาง ปรากฏเหตุที่ได้เห็นความเสื่อมของพระพุทธศาสนา(พรหมชาลสูตรจำนวนล้านนา ผูกที่ 1 หน้าลาน 1-2)

สมพุทธี พุทธเสวิต	ธมฺมํ สุกตปภาว
สงฺฆํ นินฺรคณิ วร	วณฺเท ตํ รตนตตย
ปญฺญาภิสนฺทํ ปณาม	ชาตตณฺตํ มํ ปาเลตุ
อนฺตรายโต ยํ ยํ	โวหารงกาตุํ มิจฺฉิสฺส
ตตฺถเมว สมิชฺฉตฺ	สจฺจโต (สุวิ)สุทฺถมนฺสา
ธมฺมกาโม โย ปทฺรกุฎฺติ	สามญฺญนามโวหาโร
คฺรุคฺคิตฺตนาเมนาหิ	สทฺถมฺมกิตฺติ อิติ วิสฺสุโต

โย อาจารย์โย อันว่าอาจารย์ผู้ใด ธมมกาโม อันมัก ยังธัมมะอันเป็นคลองอุบายอันจักเข้าสู่นิพพาน (สุวิ) สุทฺถมนสา เหตุอันมีใจอันบอริสุทธิ เหตุตั้งอยู่ในคลองแห่งสัพฺปริสสะ สามญฺญนามโวหาโร อันเรียกชื่อเป็นสามัญ ปทฺรกุฎฺติ ชื่อว่ากุฎิแป้น โสหิ ข้าผู้นั้น สทฺถมฺมกิตฺติ อิติ วิสฺสุโต อันมีชื่อผากฎ ว่าสัทธัมมกิตติ คฺรุคฺคิตฺตนาเมนา หากมีชื่อมาแต่ครู

โสหิ นวปุเร รมเม	วสนโต โปฏฐการาเม
ติปิฎเก อุกคณฺหนโต	ปฺริยตฺติคฺคิตฺโต

โสหิ ข้าผู้นั้น วสนโต อันอยู่ โปฏฐการาเม ในอารามข้างลาน นวปุเร ในเวียงเชียงใหม่ รมเม อันควรรำเมา เอาใจ อุกคณฺหนโต อันเรียนเอา ติปิฎเก ยังปิฎกะ ทั้ง 3 ปฺริยตฺติคฺคิตฺโต อันถึง ยังปฺริยตฺติคฺคิตฺโตคือบวรมวลแห่งปฺริยติ

ปฺนนาหํ อปฺเร กาเล	นคฺรวหเย ปฺุเร
วสนโต คามเก ตีเร	วาปาย อุตฺตเร ภาเค

อหิ อันว่าข้าผู้นั้น วสนโต อันอยู่ คามเก ในบ้าน ตีเร ข้างฝั่ง วาปาย แห่งหนอง อุตฺตเร ภาค ในส่วน แห่งกล้า เหนือ วิชฺขมานะ มี ปุเร ในเวียง นครวหะ อันมีชื่อว่านครลำปาง อปเร กาละ ในกาลพวยลูน ปุน เล่า แล

โสหิ ทิสวาน โอสสกกี สาสนวรพุทธสส
 ตสมหา วิริวิสสามิ โวหาริ พรหมชาลสส
 อาทิภูตสส สุตตสส โลกโวหาเรน เถยยิ
 สาสนวรโชติยา

โสหิ ข้าผู้นั้น ทิสวาน หัน แล้ว โอสสกกี ยังอันถ้อยลง สาสนวรพุทธสส แห่งวรพุทธศาสนา ตสมหา เหตุตั้งอัน อหิ อันว่าข้า วิริวิสสามิ จักชำระแต่งแปลง โวหาริ ยังโวหาร พรหมชาลสส แห่งพรหมชาลสูตร อาทิภูตสส อันเกิดในต้น สุตตสส มักว่า สุตตานิ แห่งสูตรทั้งหลาย โวหารสูตรอันนั้น เถยยิ อันปุคคละเพิง รุ้ โลกโวหาเรน ด้วยโลกโวหาร สาสนวรโชติยา เพื่อหือ รุ่งเรืองแก่ศาสนาพระพุทธเจ้าตนพระเสฐิแล

บทปณามคาถาเช่นนี้ เราจะพบได้ไม่บ่อยนักในคัมภีร์ประเภทนี้

เนื้อหา เนื้อหาของพระสูตรนี้เริ่มจากปณามคาถาของพระอรรถกถาจารย์ ซึ่งหมายถึงพระพุทธโฆสาจารย์ จากนั้นก็เริ่มอธิบายข้อความต่าง ๆ ในเนื้อหา ที่จริงแล้วเนื้อหาทั้งหมดของพรหมชาลสูตรล้านนา นี้ เป็นการนำเอาอรรถกถาแห่งทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ที่มีชื่อเรียกว่าสมังควิลาสินีทั้งหมด (สุตตนตปิฎก มหาจุฬาลงกูฏกถา หน้า 1 – 121) มาเขียนแปลเป็นแบบนิสสัย ค้อยกบาลีขึ้นตั้งบทหนึ่งแล้วแปลเป็นภาษาล้านนา เช่น

กรุณาสีตลหทัย ปญญาปชโชตวิหตโมหตม
 สนรามรโลกครุ วุนเท สุกต คติวิมุตตี
 กถานัน นมัสการไหว้พระพุทธเจ้าแล

อรรถแห่งกถานันนี้ว่า อหิ อันว่าข้าตนนี้ วุนเท ก็ไหว้ สุกต ยังพระพุทธเจ้าตนมีท่าเนาเลาตนอันงาม อันมีนิพพานเป็นที่ไปตีนัก คติวิมุตตี อันคติพ้นแล้วคือว่า นิรยคติ เปตคติ ตีรจสานคติ 3 ณะการพ้นไปแล้ว ไนยะหนึ่ง คติ 4 เอามนุสสคติแถมแล พระพุทธเจ้าตนนั้น กรุณาสีตลหทัย อันมีใจอันเย็นกล่าวคือว่ากรุณา ปญญาปชโชตวิหตโมหตม มีตมะ มีอันมิตคือโมหะ หากได้กำจัดเสียด้วยไม้ไต้ กล่าวคือว่าปญญา สนรามรโลกครุ อันโลกอันปนกับด้วยเทวโลกกับคนแลเทวดาหากบูชาครบยาแล้ว (พรหมชาลสูตรล้านนา ผูกที่ 1 หน้า ลาน 6)

ประเด็นที่น่าสนใจในส่วนเนื้อหาของเนื้อหานี้คือว่า ทำไมผู้เขียนไม่ใช้ชื่อว่าอรรถกถาทีฆนิกาย หรือ สมังควิลาสินี หรือ สมังควิลาสินี อรรถกถาทีฆนิกาย ในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่า การไม่ใช้ชื่อเช่นนั้นเพราะว่า อรรถกถาทีฆนิกาย มีทั้งหมดถึง 34 สูตร แยกออกเป็นสีลขันธวรรค มหาวรรค และปาฎีกวรรค มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อ

สมังควลิลาสินี ถ้าใช้ชื่อเช่นนี้ได้อย่างใดอย่างหนึ่งก็ต้องกล่าวถึงทั้ง 34 สูตรจึงจะครอบคลุม ดังนั้นผู้เขียนจึงเลือกใช้ชื่อพระสูตรมาเป็นชื่อของคัมภีร์คือ พรหมชาลสูตร อีกประการหนึ่ง การใช้ชื่อพรหมชาลสูตรอย่างเดียวนั้นก็เป็นจุดที่น่าสนใจเพราะเป็นสูตรแรกในพระสูตรตันตปิฎก

นิคมณฑล เป็นคาถาที่แสดงถึงการจบของการเขียน ในที่นี้กลับไม่ได้ปรากฏในส่วนท้ายของเนื้อหา ดังที่ปรากฏในอรรถกถาหรือฎีกาอื่น ๆ แต่กลับปรากฏในส่วนท้ายของผูกที่ 1 และส่วนต้นของผูกที่ 2

ฎีกาจารย์ได้สังวณณาพุทธปณาม ัมมปณาม สังฆปณามทั้งมวลด้วยอันเอามติแห่งอรรถกถาจารย์ก็แล้วเท่านั้นก่อนแล

ปณามกถา อิทานิ ตวั ปจจการ ยถาธิเปตฺติ ปริณาเมนตา อิติ เมติ อาทิมาท อรรถกถาจารย์น้อมมายังปัจจการครบยาไตรรัตนะแก้วทั้ง 3 มาในพระโยชนะตามอันตนมก จึงกล่าวคำว่า

อิติ เม ปสนนมติโน รตนตยวณทนามยํ ปุญญํ

ยํ สุวิทนต์ราย โหตุวา ตสสานุภาเวน นี้แล

ยํ ปุญญํ บุญอันใด รตนตยวณทนามยํ อันแล้วด้วยอันไหว้แก้วทั้ง 3 ฆะการ เม แห่งตนข้า ปสนนมติโน อันมีใจ อิติ มีด้วยฆะการตั้งนี้แล ข้าผู้นั้น สุวิทนต์ราย มีอนตรายได้กำจัดเสียตีนก หุตฺวา เปนแล้ว อาณูภาเวน ด้วยอาณูภาวะ ตสส ปุญญสส แห่งบุญอันนั้นแล

ด้วยกถาอันนี้ อรรถกถาจารย์ได้สำแดงยังสภาวะอันอาจเพื่อกำจัดเสียยังกังวลด้วยอาณูภาวะได้สำแดงคุณแห่งแก้วทั้ง 3 เปนปุญญเขตต์อันยิ่งดีด้วยปัสสสัมปติแห่งตนแล อรรถกถาจารย์ได้สำแดงพระโยชนะนิจจนการในพุทธาธิรตนะ แล มีอนตรายได้กำจัดเสียแล้ว ด้วยปัญญาที่สันตะแห่งตนแล้ว

แต่เนื่องจากพรหมชาลสูตรตำนานานี้ถูกเขียนหรือคัดลอกกันต่อ ๆ มา จึงปรากฏข้อความที่เป็นความปรารถนาของผู้เขียนหรือผู้คัดลอกไว้ตอนท้ายของคัมภีร์ทุกผูก ซึ่งผู้จาร(เขียน) หรือผู้คัดลอก มีอยู่ทั้งหมด 3 ท่านด้วยกัน คือ อานันทภิกขุ วัตนาปัง คันธรัสสภิกขุ วัตนาปัง และอรินทรัสสภิกขุ วัตนาโงง ได้ตั้งความปรารถนาเอาไว้หลายประการด้วยกันคือ ขอให้สำเร็จความปรารถนาทั้งทางโลกและทางธรรม ขอให้ได้เกิดร่วมสมัยพระศรีอารีย์ ขอให้ได้บรรลุปฏิสัมภทา 4 ขอให้ได้เป็นอรหันต์และขอให้ได้บรรลุพระนิพพาน

นอกจากจะตั้งความปรารถนาเพื่อตนเองแล้ว ผู้เขียนยังได้ตั้งความปรารถนาเผื่อให้กับพ่อ แม่ ญาติพี่น้องทุกคนอีกด้วย (พรหมชาลสูตรตำนานานานา ผูกที่ 1 หน้าลาน 47, ผูกที่ 2 หน้าลาน 38)

โครงสร้างนี้จะแตกต่างจากโครงสร้างของพรหมชาลสูตรซึ่งประกอบด้วยคำเริ่มต้น ปรารถนาเหตุเนื้อหาและสรุป

ข. ส่วนวนการแปล

วรรณกรรมพระพุทธศาสนาในล้านนามี 3 ประเภทด้วยกัน คือ วรรณกรรมบาลี เขียนเป็นภาษาบาลีทั้งหมด วรรณกรรมนิสสัย ยกบาลีขึ้นเป็นบทตั้งแล้วแปลเป็นภาษาล้านนา และวรรณกรรมโวหาร เขียนอธิบายเป็นภาษาล้านนาทั้งหมด

พรหมชาลสูตรต้นล้านนาเป็นวรรณกรรมนิสสัย ซึ่งได้แปลอรรถกถาที่ขนิทาย สีลขันธวรรค ในส่วนที่เป็นพรหมชาลสูตรทั้งหมด โดยในส่วนที่เป็นเนื้อหาของอรรถกถาพรหมชาลสูตรทั้งหมดนั้นเป็นการแปลคำต่อคำ ที่มีส่วนพิเศษออกไปบ้างคือในส่วนของปณามคาถาของอรรถกถา พระพุทธโฆษาจารย์ ไม่ได้มีการอธิบายศัพท์(แก้อรรถ)เอาไว้ แต่ในพรหมชาลสูตรต้นล้านนา พระสัทธัมมกิตติได้มีการอธิบายไว้ดังข้อความที่ปรากฏในหน้าลาน 6 ว่า

กรุณาสิตลหทัย ปญญาปชโชตวิหิตโมหตม

สนรามรโลกครุ วนเท สุกต คติวิมุตติ

กถาอันนี้ นมีสการไหว้พระพุทธเจ้าแล

อรรถะแห่งกถาอันนี้ว่า อหิ อันว่าข้าตนนี้ วนเท ก็ไหว้ สุกต ยังพระพุทธเจ้าตนมีทำเนาเลาตน อันงามอันมีนิพพานเป็นที่ไปตัก คติวิมุตติ อันคติพ้นแล้วคือว่า นิรยคติ เปตคติ ตีรจสานคติ 3 ฆะการพ้นไปแล้ว ไนยยะหนึ่ง คติ 4 เอา มนุสสคติแถม แล พระพุทธเจ้าตนนั้น กรุณาสิตลหทัย อันมีใจอันเย็นกล่าวคือว่ากรุณา ปญญาปชโชตวิหิตโมหตม มีตมะ มีอันมีตคือโมหะ หากได้กำจัดเสียด้วยไม้ไต้ กล่าวคือว่าปัญญา สนรามรโลกครุ อันโลกอันปนกับด้วยเทวโลกกับคนแลเทวดาหากปุชาครบยาแล้ว

จากนั้นก็ได้อธิบายอรรถคุณและสังฆคุณ เมื่อจบแล้วก็ได้อธิบายศัพท์ในบทพุทธคุณ อัมมคุณ และสังฆคุณต่อ ดังข้อความปรากฏในหน้าลานที่ 10 เป็นต้นไป

ในบทว่า กรุณาสิตลหทัย ได้สำแดงประธาน 2 ฆะการคือว่า กรุณาประธาน ปัญญาประธาน แท้แล เหตุตั้งอัน เทสนานี้ย่อมมีประธาน 2 ฆะการ เมื่อเทสนาวิไนยยะมีกรุณาปนประธาน เมื่อเทสนาสุตตันตะ อภิธัมมะมีปัญญาปนประธาน อันนี้ว่าด้วยสัปปริยายแล

ฎีกาจักว่าด้วยนิปปริยายนั้นจึงว่า แม่นเทสนาสังสอนคนแลเทวดา ก็หากย่อมมีกรุณาปนประธาน เหตุพระพุทธเจ้าพำเพงปารมีธัมมะนาน 4 อสงไขยปลายแสนมหากัป ก็ย่อมมีกรุณาปนประธาน เหตุใครเอาสัตตัตถ์ทั้งมวลออกจากวิภูฏทุกข์ทั้งมวลแล อันนี้ฎีกาเจ้าได้สำแดงฆะโยชนะแลคุณานิสังสะแห่งปณามแก่แก้วทั้ง 3 แล้ว

ที่นี้จักสำแดงศัพท์ตถะแลวจนตถะ แห่งกถาว่า กรุณาสิตลหทัย นั้นเป็นต้น จึงออกคำว่า ตตถ กิริตติ กรุณา นี้แล ในบทว่ากรุณานัน วจนตถะว่า ยา ธมมชาติ ธัมมชาติอันใด กิริติ มีกว่า ปรทุกุขปิ ขิปีติ ปเนติ ทอดเสีย บรรเทาเสีย ปรทุกุขิ ยังทุกุข์ท่านผู้อื่น สา ธมมชาติ อันว่าธัมมชาติอันนั้นชื่อ กรุณา แล ฆะการหนึ่งว่า ปรทุกุขะ สติ กปุปน หทยะ เขท กโรติ กรุณา ปรทุกุขะ ในกาลเมื่อทุกุข์ ปุคคะลผู้อื่น สติ แลมี ยา ธมมชาติ อันว่าธัมมชาติอันใด กโรติ กท่า เขท ยังอันลำบาก หทยะ กปุปน หือใจหวั่นไหวเสียแล้ว สา ธมมชาติ

อันว่าธัมมชาตอันนั้น กรุณา ชื่อว่า กรุณา อันว่ากรทำยากในใจที่อหวั่นไหวเสีย อธิบายว่า บรรเทาทุกข์ท่านผู้อันเสีย

ในยยะหนึ่งว่า ปิติสุขํ ตํ รุณธตฺติ กรุณา มํกฺวํ ปิติสุขํ อันว่าปิตอันสุข อตฺถิ มี ยา ธมฺมชาตฺติ อันว่าธมฺมชาตฺติอันใด รุณธตฺติ ปองไว้ ตํ ปิติสุขํ ยังปิติสุขอันนั้น สา ธมฺมชาตฺติ อันว่าธมฺมชาตฺติอันนั้น กรุณา ชื่อว่า กรุณา กรุณา อันว่าธมฺมชาตฺติอันปองสุขไว้บ่ที่ออกเสีย

หิ ด้วยมีแท้แล เอสา กรุณา อันนั้น ปรทุกขปนยนกาตลภขณา อันมีอันบันเทาเสียยังทุกข์ท่านผู้อันเปนลักษณะแล กรุณาสีตลํ อันว่ากรุณาสีตลละ เยน กรุณาย แห่งกรุณาใด กรุณาสีตลํ ชื่อว่ากรุณาสีตลละ กรุณาสีตลํ หทยํ อสฺสชาติ กรุณาสีตลหทยํ กรุณาสีตลํ หทยํ อันว่าใจเปนเหตุกรุณา อตฺถิ มี อสฺส พุทฺธสฺส แก่พระพุทฺธเจ้าตนนั้น โส ภควา อันว่าพระพุทฺธเจ้าตนนั้น กรุณาสีตลหทยโย ว่า พระพุทฺธเจ้าตนอันมีใจอันเปนเหตุกรุณา เปน อสฺสอตฺถิตฺตฺติตฺติ แลกทำเปนปทปเปวเสน ว่าเมี้ยน บทเข้าไว้ตั้งเก่าว่า กรุณาสีตลหทยํ แล

5. อภิปรายผล

พรหมชาลสูตรปรากฏเป็นสูตรแรกในพระสุตตันตปิฎก ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เป็นพระสูตรสูตรแรกที่พระพุทฺธเจ้าทรงแสดง แต่เนื่องจากเป็นพระสูตรที่แสดงถึงทิวฎี 62 ที่ปรากฏอยู่ในอินเดียสมัยพุทธกาล ดังนั้นพระธรรมสังคยติกาจารย์จึงได้จัดไว้เป็นสูตรแรก ดังข้อความที่ปรากฏในปุราณฎีกาว่า พระสูตรในทิมนิกายทั้งหมดนั้นมีคุณอันเป็นเหตุนำมาซึ่งศรัทธา คือเมื่อได้ศึกษาแล้วรู้ว่าไม่ใช่เป็นเรื่องง่ายเลยที่จะแทรกคำสอนขึ้นมาอีกหนึ่งในท่ามกลาง 62 นั้นได้ แต่พระพุทฺธเจ้าสามารถทำได้ จึงทำให้เกิดความอัศจรรย์ใจและน้อมใจเชื่อในคำสอนอื่น ๆ ที่จะตามมา

หลังจากพระพุทฺธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว ความเข้าใจในคำสอนของพระองค์คลาดเคลื่อนไปจากเดิม มีการอธิบายความหรือตีความที่แตกต่างกันออกไป ดังเช่นที่ปรากฏขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกกว่า กาลนั้นพระพุทฺธศาสนาแตกแยกกันออกไปถึง 18 นิกาย และในคัมภีร์ฝ่ายสันสกฤตบอกว่ามีถึง 20 นิกาย (วิโรจน์ อินทนนท์. 2549. หน้า 6) จากนั้นจึงมีพระอรธกถาจารย์เขียนอธิบายความคำสอนของพระพุทฺธเจ้าขึ้นมาหลาย หนังสือหรือคัมภีร์เหล่านั้นถูกเรียกว่า อรธกถา อรธกถาที่อธิบายความพระสุตตันตปิฎกในส่วนที่เป็นทิมนิกายนั้นคือ สุมังคลวิลาสินี ซึ่งเชื่อกันว่าพระพุทฺธโฆสจารย์ พระเถระชาวอินเดียเป็นผู้เขียนขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 10

การอธิบายความพระสุตตันตปิฎกตามที่ปรากฏในอรธกถาสุมังคลวิลาสินีนั้น ถือว่าเป็นความเห็นหนึ่งของพระพุทฺธโฆสจารย์ แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันในฝ่ายเถรวาท เมื่อพระสัทธัมมกิตติ ของล้านนาได้เขียนพรหมชาลสูตรตำนานล้านนาขึ้น ท่านจึงไม่ได้แต่ต้องหรืออธิบายความเพิ่มเติมใด ๆ ในส่วนที่เป็นสุมังคลวิลาสินี ได้แต่เขียนปณามคาถาและนิคมณคาถาที่เป็นของท่านไว้เท่านั้น จากนั้นก็ได้อธิบายความเพิ่มเติมในปณามคาถาของสุมังคลวิลาสินีของพระพุทฺธโฆสจารย์ แต่การอธิบายความเพิ่มเติมเหล่านั้นก็ไม่ได้ใช้อัตโนมติของท่านเลยทีเดียว พระสัทธัมมกิตติจะอ้างถึงพระฎีกาจารย์ในการอธิบายคำหรือความนั้น ๆ ดังปรากฏในหน้าลานที่ 10 ว่า ฎีกาจักว่าด้วยนิปปริยายนั้นจึงว่า แม้นเทศนาสั่งสอนคนแลเทวดา ก็หากย่อมนมีกรุณา

เปนปธาน เหตุพระพุทธรเจ้าพำเพงปารมีธัมมะนาน 4 อสงไขยปลายแสนมหากัป ก็ยอมมีกรุณาเปนปธาน เหตุไคร่เอาสัตตังมวอลออกจากวิภูฏทุกข์ทั้งมวลแล อันนี้ฎีกาเจ้าได้สำแดงพะโยชนะแลคุณานิสังสแห่งปณาม แก่แก้วทั้ง 3 แล

การเขียนหรือการอธิบายความแบบนิสสัย คือการยกคำบาลีหนึ่งคำหรือหนึ่งประโยคขึ้นมาเป็นบทตั้งแล้วอธิบายเป็นภาษาล้านนานั้นมีมาเป็นเวลานานแล้ว อาจจะทำก่อนหรือร่วมสมัยของยุคทองของพระพุทธศาสนาในล้านนาเลยก็ได้ ข้อความหนึ่งซึ่งปรากฏในวิสุทธิมรรคสำนวนล้านนา (วิโรจน์ อินทนนท์. 2560. หน้า 262) ว่า พระญาณวพาได้อารธนาให้มหาเถรเจ้าทั้งหลายเขียนในจุลศักราช ๘๖๐ ซึ่งตรงกับพุทธศักราชที่ 2041

ในขณะที่เดียวกัน ถ้าหากว่าพระสัทธัมมกิตติรูปนี่คือองค์เดียวกันกับที่เป็นอาจารย์ของพระญาณคัมภีระ ผู้ซึ่งได้เดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ลังกาแล้วกลับมาเผยแผ่ที่ล้านนาในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน (พ.ศ.1954-1984) แล้ว (วิโรจน์ อินทนนท์. 2549. หน้า 28) คัมภีร์พรหมชาลสูตรสำนวนล้านนาคงจะต้องถูกเขียนและแปลมาตั้งแต่สมัยนั้น ซึ่ง ณ ปัจจุบันก็เกือบ 600 ปีแล้ว

6. สรุป

พรหมชาลสูตรเป็นพระสูตรแรกของที่มิกาย สุตตันตปิฎก มีชื่อเรียกอีกหลายชื่อด้วยกัน คือ อตถชาลสูตร ธัมมชาลสูตร ทิฏฐิชาลสูตร และสังคามวิชัยสูตร

พรหมชาลสูตร เป็นสูตรที่ว่าด้วยขำอันประเสริฐ ซึ่งหมายถึงสัพพัญญุตญาณของพระพุทธเจ้าที่ทรงรู้ทิฏฐิต่าง ๆ ในสมัยนั้นอย่างแจ่มแจ้ง พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงสูตรนี้แก่ภิกษุประมาณ 500 รูป ที่พระราชอุทยานอัมพลัฏฐิกา ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างกรุงราชคฤห์กับเมืองนาลันทา บรรดาเหตุที่เหล่าภิกษุได้ยินสุปิยปริพาชกกล่าวติเตียนพระรัตนตรัย และพรหมทัตตมาณพ ผู้เป็นศิษย์กล่าวสรรเสริญพระรัตนตรัย จึงนำเรื่องนี้มาสนทนากัน พระพุทธเจ้าจึงตรัสเตือนภิกษุทั้งหลายไม่ให้โกรธเมื่อถูกติเตียน และไม่ให้อินตจนหลงเมื่อได้รับคำสรรเสริญ แล้วให้พิจารณาถึงสาเหตุของการติเตียนและการสรรเสริญนั้น ๆ พร้อมทั้งให้ชี้แจงถึงสิ่งที่เป็นจริงและไม่จริง จากนั้นทรงแสดงหลักธรรมที่ทำให้พระองค์ประเสริฐกว่าลัทธิอื่น ๆ ทั้ง 62 ลัทธิที่เผยแพร่อยู่ในสมัยนั้น

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงสิ่งที่คนสรรเสริญพระองค์ เพราะพระองค์ทรงงดเว้นและทรงปฏิบัติในจุฬศีล 26 ข้อ มัชฌิมศีล 10 ข้อ และมหาศีล 7 ข้อ จากนั้นตรัสถึงสัพพัญญุตญาณ คือความรู้แจ้งเห็นจริงในธรรมที่ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก ประณีต คัดคะเนเอาด้วยตรรกะไม่ได้ ละเอียดอ่อน รู้ได้เฉพาะบัณฑิต เมื่อรู้แล้วก็สอนผู้อื่นให้รู้ตาม จากนั้น ได้ตรัสถึงลัทธิหรือทิฏฐิ 62 คือ

ปุพพัตถกัปปีกวาทะ 18 ลัทธิ

อปรรันตกัปปีกวาทะ 44 ลัทธิ

เมื่อกาลล่วงเลยไป ความเข้าใจในพระไตรปิฎกเริ่มคลาดเคลื่อนไป ทำให้เกิดการเขียนอธิบายความในพระไตรปิฎกเกิดขึ้น หนึ่งในหนังสือที่ถูกเขียนขึ้นนั้นคือ สุมังคลวิลาสินี อรรถกถาที่ขนิภายสุดตันตปิฎก ซึ่งถูกเขียนขึ้นโดยพระเถระชาวลังกา ต่อมาพระพุทโธสาจารย์ ชาวอินเดีย ได้แปลเป็นภาษาบาลีในช่วงประมาณ พ.ศ. 1000 ในคราวที่ท่านเดินทางมาศึกษาพระพุทธศาสนาที่ลังกา โดยพำนักอยู่ที่มหาวิหาร

เมื่อพระสงฆ์ชาวล้านนาเดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ลังกาเดินทางกลับมาสู่ดินแดนของตนเองก็ได้ทำการแปลคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาล้านนา ตลอดจนถึงการแต่งคัมภีร์อธิบายความพระไตรปิฎก พระธรรมวินัย และคัมภีร์ประเภทภาษาศาสตร์ ตำนาน ฯลฯ เป็นจำนวนมาก ต่อมาก็ได้มีการแปลคัมภีร์ภาษาบาลีเหล่านั้นออกมาเป็นภาษาล้านนา (ที่เรียกกันว่าสำนวนล้านนา) กันมากขึ้น ลักษณะการแปลจะเป็นการแปลแบบนิสสัย คือ ยกบาลีขึ้นตั้งแล้วแปล หรือแปลแบบโวหาร คือ ยกบาลีขึ้นตั้งแล้วพรรณนาความไปมากกว่าที่ปรากฏในภาษาบาลี หนึ่งในคัมภีร์สำนวนล้านนานั้น คือ พรหมชาลสูตรสำนวนล้านนา

พรหมชาลสูตรสำนวนล้านนาที่ถูกจารคัดลอกต่อ ๆ กันมานั้นเป็นผลงานของพระสัทธัมมกิตติ วัดโปฏฐการาม (วัดช่างลาน) เชียงใหม่ ต่อมาท่านได้ย้ายไปอยู่ลำปาง ในคัมภีร์เองไม่ได้ระบุเอาไว้ว่าท่านได้แปลพรหมชาลสูตรนี้ไว้ในปีใด แต่ต้องเป็นก่อน พ.ศ.2358 อย่างแน่นอน ที่จริงแล้วการแปลพรหมชาลสูตรของพระสัทธัมมกิตตินั้น เป็นการแปลจากสุมังคลวิลาสินีเสียเป็นส่วนใหญ่ จะมีก็เพียงแต่ส่วนท้ายที่ว่าด้วยเรื่องทิวทัศน์ 62 เท่านั้น ที่แปลจากพระสูตรโดยตรง

พรหมชาลสูตรสำนวนล้านนานั้นมีโครงสร้าง ประกอบด้วย ปณามคาถา เนื้อหา และนิคมนคาถา

นอกจากพรหมชาลสูตรสำนวนล้านนานี้แล้ว ยังมีพระสูตรอื่นอีกมากที่ถูกแปลเป็นสำนวนล้านนา เช่น สามัญญผลสูตร มหาปธานสูตร เป็นต้น ผู้สนใจสามารถศึกษาวิจัยได้เป็นอย่างดี อันจะเป็นการประกาศเผยแพร่ภูมิปัญญาของโบราณจารย์ล้านนา

เอกสารอ้างอิง

เอกสารชั้นต้น

พรหมชาลสูตร วัดนาบึง น่าน พ.ศ.2358 รหัสไมโครฟิล์ม นน 09 02 038 00

พรหมชาลสูตร วัดดวงดี เชียงใหม่ พ.ศ.2460 รหัสไมโครฟิล์ม ชม 19 02 022 00

พระไตรปิฎก ฉบับภาษาสันสกฤตไทย เล่มที่ 1 พ.ศ.2530. คณะสงฆ์ภาคเหนือ โดยพระครูพิพัฒนคณาภิบาล
วัดร่ำเปิง จังหวัดเชียงใหม่.

เอกสารชั้นรอง

พระไตรปิฎกภาษาไทย. (2539). โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิโรจน์ อินทนนท์. (2549). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย. ภาควิชาปรัชญาและศาสนา
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

วิโรจน์ อินทนนท์ และยศพล เจริญมณี. (2560). วิสุทธิมรรคสำนวนล้านนา. The Print Idea.

วิโรจน์ อินทนนท์ และยศพล เจริญมณี. (2563). พรหมชาลสูตรต้นฉบับล้านนา. The Print Idea.

สุตตปิฎก มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2532). โรงพิมพ์วิญญาน.

สมังควลิตานี. (2539). โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อุดม รุ่งเรืองศรี. (2547). พจนานุกรมล้านนา - ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง. ภาควิชาภาษาไทย

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. หน้า ช - ต